

Економіка

УДК 331.5: 330

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15314496>

Методичний підхід до оцінки ефективності функціонування ринку праці в Україні

Пігуль Євгеній Ігорович

аспірант кафедри економічної кібернетики,

Сумський державний університет,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2142-0883>

Прийнято: 17.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

***Анотація.** У статті окреслено ключові детермінанти, що впливають на трансформацію як світового ринку праці так і вітчизняного, зокрема глобалізація, цифровізація, технологічний прогрес, демографічні зрушення, гендерна нерівність, глобальна міграція, світові кризи. Метою дослідження є розробка та впровадженні комплексного науково-методичного підходу до оцінювання ефективності функціонування ринку праці України в контексті сучасних глобальних викликів. Для досягнення поставленої мети запропоновано авторську методику обчислення інтегрального показника ефективності функціонування ринку праці. У статті використовуються методи системного, структурно-логічного, статистичного аналізу, метод головних компонент, метод нормалізації показників, а також метод інтегрального оцінювання на основі квадратичного середнього. У дослідженні використано одинадцять показників, що відображають рівень зайнятості, продуктивності праці, демографічну ситуацію, міграційні процеси, гендерні диспропорції та якість робочої сили. Фактичні дані у сфері ринку праці України за 2010–2021 роки*

дозволили проаналізувати динаміку інтегрального показника рівня ефективності функціонування ринку праці. Розподіл рівнів ефективності здійснювався на основі формули Стерджеса.

Результати дослідження свідчать про нестабільний та циклічний характер розвитку вітчизняного ринку праці. Виявлено, що найвищі значення інтегрального показника зафіксовано у 2012–2013 роках, що відповідало періоду макроекономічної стабільності. Починаючи з 2014 року, ефективність ринку праці знижується, що пов'язано з ескалацією воєнного конфлікту, політичною турбулентністю та економічною рецесією. Негативний вплив пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках призвів до подальшого падіння показника ефективності. Середньорічне значення інтегрального показника рівня ефективності функціонування ринку праці за період аналізу становить 0,615, що відповідає середньому діапазону.

У висновках обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до діагностики ефективності ринку праці з урахуванням економічних, соціальних та демографічних чинників. Запропонована методика дає змогу не лише об'єктивно оцінити поточний стан ринку праці, а й сприяти формуванню сценарного прогнозування, стратегічного планування та удосконалення державної політики у сфері зайнятості. Отримані результати засвідчують актуальність впровадження адаптивних механізмів регулювання та розвиток інституційного потенціалу ринку праці в умовах глобальних викликів.

Ключові слова: ринок праці, інтегральний показник, метод нормалізації, стимулюючі та дестимулюючі чинники, трансформація.

Methodological Approach to Assessing the Efficiency of the Labor Market Functioning in Ukraine

Pihul Yevhenii

PhD student at the Department of Economic Cybernetics,

Sumy State University,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2142-0883>

Abstract. *The article outlines the key determinants influencing global and national labor market transformation, including globalization, digitalization, technological progress, demographic shifts, gender inequality, global migration, and global crises. The study aims to develop and implement a comprehensive scientific and methodological approach to assessing the efficiency of the Ukrainian labor market functioning in contemporary global challenges. To achieve this goal, the author proposes a methodology for calculating an integral indicator of labor market efficiency. The article applies system, structural-logical, and statistical analysis methods, the principal component method, indicator normalization techniques, and the method of integral evaluation based on the quadratic mean. The study uses eleven indicators reflecting employment levels, labor productivity, demographic trends, migration processes, gender disparities, and labor force quality. Empirical data on the Ukrainian labor market for 2010–2021 made it possible to analyze the dynamics of the integral indicator of labor market efficiency. The classification of efficiency levels was carried out using Sturges' formula.*

The study results indicate an unstable and cyclical nature of the domestic labor market development. It was found that the highest values of the integral indicator were recorded in 2012–2013, corresponding to a period of macroeconomic stability. Since 2014, labor market efficiency has declined, which is associated with the escalation of military conflict, political turbulence, and economic recession. The negative impact of the COVID-19 pandemic in 2020–2021 led to a further decline in the efficiency

indicator. The average annual value of the integral labor market efficiency indicator during the study period was 0,615, corresponding to a medium range.

The conclusions substantiate the relevance of applying a comprehensive approach to diagnosing labor market efficiency, considering economic, social, and demographic factors. The proposed methodology enables an objective assessment of the current state of the labor market and supports scenario forecasting, strategic planning, and improving public employment policy. The results confirmed the importance of implementing adaptive regulatory mechanisms and enhancing the institutional potential of the labor market under global challenges.

Keywords: *labor market, integral indicator, normalization method, stimulative and destimulative factors, transformation.*

Постановка проблеми. Світовий ринок праці є ключовою складовою глобальної економіки та відображає соціально-економічні зміни у світовому просторі. Його структура сформована у відповідь на нерівномірний розподіл трудових ресурсів, відмінності у національних моделях відтворення робочої сили, а також необхідність координації попиту і пропозиції на глобальному рівні. В умовах посилення процесів глобалізації та інтеграції, національні ринки праці втрачають автономність, поступово трансформуючись у частини єдиної, взаємозалежної системи. Формуються стійкі транснаціональні потоки трудових ресурсів, які істотно впливають на економічну стабільність країн [1].

Упродовж останнього десятиліття світовий ринок праці зазнав масштабних змін під впливом ряду детермінант: глобалізаційні процеси, технологічний прогрес, цифровізація, демографічні виклики, гендерна нерівність, пандемія COVID-19 та глобальна міграція. Ці чинники спричинили зниження рівня участі населення у робочій силі, зміщення зайнятості у сферу послуг та посилення значення соціально-гуманітарних аспектів праці.

Глобальні трансформації мають безпосередній вплив і на функціонування вітчизняного ринку праці та зумовлюють потребу у впровадженні нових підходів

до оцінки ефективності функціонування національного ринку праці, що надзвичайно важливо для його адаптації до сучасних економічних і політичних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вчені застосовують різні методи діагностики параметрів розвитку трудового потенціалу країни. Так, колектив авторів на чолі з Петровою І. Л. дослідили методiku визначення та оцінки ризиків ринку праці та запропонували використання комплексного показника ефективності його функціонування з позиції держави, роботодавця і найманого працівника [2].

Ряд зарубіжних та вітчизняних науковців для вимірювання стану ринку праці застосовують різноманітні методи оцінювання та рейтингування країн на основі міжнародних індексів, з урахуванням рекомендацій МОП [3, 4]. Так, Куцеволова М. В. розробила методичний підхід до оцінки стану ринку праці України, який базується на розрахунку інтегрального індикатора за індексами дев'яти комбінованих показників. При цьому нею було доведено, що стан ринку праці України у 2019 р. мав незадовільний рівень [5].

У свою чергу, група авторів Дружиніна В. В., Луценко Г. П. і Старчик Н. В., для характеристики збалансованості місцевого ринку праці запропонували систему показників, які були згруповані за наступними критеріями: стан; розвиток; збалансованість і стійкість місцевого ринку праці [6].

Отже, аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує зростаючу наукову увагу до проблеми оцінки розвитку трудового потенціалу та ефективності функціонування ринку праці. Це засвідчує посилення уваги до ринку праці як критично важливого елементу у системі національної економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно відмітити, що на сьогоднішній день в Україні відсутній єдиний універсальний підхід до оцінки ефективності функціонування ринку праці. Аналіз за окремими базовими показниками, які характеризують стан і розвиток ринку праці, на нашу

думку, не забезпечує об'єктивної та комплексної оцінки даного сегменту економіки, що в свою чергу, ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень щодо регулювання ринку праці, формування довгострокових прогнозів та стратегічного планування для підтримки сталого розвитку трудового потенціалу. Тому, для забезпечення рівноважного стану ринку праці необхідно розробити методологію оцінки його ефективності, яка має враховувати комплекс економічних, соціальних та демографічних детермінант його розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у розробці та впровадженні комплексного науково-методичного підходу до оцінювання ефективності функціонування ринку праці України в контексті сучасних глобальних викликів, зокрема технологічної трансформації, демографічних змін, трудової міграції, а також політичних і економічних криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті зростаючої соціально-економічної нестабільності, високої варіативності ключових показників розвитку та посилення глобальних викликів, проблематика розроблення дієвих методологічних підходів для комплексної оцінки функціонування ринку праці стає надзвичайно важливою. Переважна більшість існуючих підходів зосереджується на вивченні окремих показників, і це ускладнює комплексну оцінку ринку праці як цілісної системи, що обмежує можливості всебічного уявлення про стан, динаміку та внутрішні взаємозв'язки на ринку праці. У таких умовах виникає об'єктивна потреба у формуванні уніфікованого науково-методичного підходу, який би забезпечував не лише інтеграцію статистичних даних, але й їх ґрунтовну аналітичну інтерпретацію на основі системного підходу до оцінювання ефективності ринку праці.

На наш погляд, методика оцінювання ефективності функціонування ринку праці має включати наступні етапи:

- формування бази показників для дослідження;
- уніфікація системи показників шляхом їх нормалізації;

- визначення інтегрального показника ефективності функціонування ринку праці;
- аналіз та інтерпретація отриманих результатів для оцінки рівня ефективності функціонування ринку праці;
- визначення напрямів подальшого розвитку ринку праці.

Застосування запропонованого науково-методичного підходу, на нашу думку, дозволить комплексно систематизувати ключові параметри функціонування ринку праці, які можуть бути використані для оцінки рівня його розвитку та стануть основою для моделювання різних сценаріїв подальшої динаміки. Це, у свою чергу, сприятиме розробленню ефективної стратегії збалансованого розвитку ринку праці.

На першому етапі проведемо вибірку індикаторів для формування інтегрального показника рівня ефективності функціонування ринку праці. На основі методу головних компонент нами пропонується обрати одинадцять показників, які характеризують рівень зайнятості, демографічні тенденції, безробіття, продуктивність праці, рівень оплати праці, рівень якості робочої сили: чисельність постійного населення, % до попереднього року (x_1); рівень участі населення у робочій силі, у % до населення у віці 15-70 років (x_2); рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, у відсотках до населення відповідної вікової групи (x_3); рівень безробіття (за МОП) (x_4), %; рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), у % до загальної чисельності безробітних (x_5); зайнятість населення у неформальному секторі економіки, % до загальної кількості зайнятих (x_6); гендерний розрив у зайнятості, в. п. (x_7); демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, % (x_8); загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (–) (на 10000 осіб) (x_9); індекс продуктивності праці, у відсотках до попереднього періоду (x_{10}); індекс реальної заробітної плати до попереднього року, % (x_{11}) (табл. 1).

У відповідності до логіки реалізації запропонованого науково-методичного підходу до оцінки ефективності функціонування ринку праці, на

наступному етапі дослідження передбачено поділ усіх наведених вище показників за типом впливу на стимулюючі та дестимулюючі фактори, що є необхідним та обґрунтованим, оскільки зумовлене різним ступенем та характером впливу кожного з індикаторів на розрахований рівень ефективності функціонування ринку праці [9]. До числа показників-стимуляторів належать: чисельність постійного населення, % до попереднього року; рівень участі населення у робочій силі, у % до населення у віці 15-70 років; рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, у відсотках до населення відповідної вікової групи; загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (–) (на 10000 осіб); індекс продуктивності праці, у відсотках до попереднього періоду; індекс реальної заробітної плати до попереднього року, %.

Таблиця 1

Показники функціонування ринку праці України за 2010–2021 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Чисельність постійного населення, % до попереднього року	99,6	99,7	99,8	99,7	94,5	99,6	99,6	99,5	99,4	99,4	99,2	99
Рівень участі населення у робочій силі, у % до населення у віці 15-70 років	63,7	64,3	64,6	65	62,4	62,4	62,2	62	62,6	63,4	62,1	61,8
Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, у відсотках до населення відповідної вікової групи	58,4	59,1	59,6	60,2	56,6	56,7	56,3	56,1	57,1	58,2	56,2	55,7
Рівень безробіття (за МОП), %	8,2	8	7,6	7,3	9,3	9,1	9,3	9,5	8,8	8,2	9,5	9,9
Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), у % до загальної чисельності безробітних	33,9	28,4	28	27,3	20,1	20,4	25,3	26,7	21,6	13,1	21,2	25,1
Зайнятість населення у неформальному секторі економіки, % до загальної кількості зайнятих	22,9	23,1	22,9	23,6	25,1	26,2	24,3	22,9	21,6	20,9	20,3	19,5

Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	66,7	42,1	42,5	43,2	44,3	45,2	46,2	47,1	47,5	47,9	48	48,3
Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (–) (на 10000 осіб)	2,5	2,7	12,6	5,5	5,3	8	4,6	15,3	9,6	9,5	5,1	8,5
Індекс продуктивності праці, у відсотках до попереднього періоду	120	107,7	104,2	108	141,5	131,8	126,3	120,3	110,3	104,8	134,5	98
Індекс реальної заробітної плати до попереднього року, %	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8	109	119,1	112,5	109,8	107,4	110,5
Гендерний розрив у зайнятості, в. п.	8,7	9,9	10,4	10,6	9,9	10,5	10	10	9,6	11,1	10,6	11,1

Джерело: [7, 8]

Що стосується показників-дестимуляторів, то до них ми віднесли: рівень безробіття, рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), у % до загальної чисельності безробітних, зайнятість населення у неформальному секторі економіки, % до загальної кількості зайнятих, демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, гендерний розрив у зайнятості.

При розрахунку інтегрального показника ефективності функціонування ринку праці нормалізація показників здійснюється із врахуванням їх характеру: для стимуляторів застосовується природний підхід, який передбачає приведення значень показників до уніфікованого масштабу, а для дестимуляторів – методика Севіджа, яка застосовується для нормалізації дестимулюючих показників, передбачає зворотну залежність між значенням показника та його впливом на результативний показник [10].

Для обчислення інтегрального показника ефективності функціонування ринку праці ($I_{ЕФРП}$) доцільно застосувати метод квадратичного середнього (формула 1):

$$I_{ЕФРП} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n x_i^2}{n}}, \quad (1)$$

де n – кількість відібраних і стандартизованих параметрів ринку праці.

Застосування даного методу, при розрахунку інтегрального показника, забезпечує урахування варіативності значень індикаторів і знижує вплив випадкових коливань (табл. 2).

Використовуючи формулу Стерджеса (формула 2), визначимо оптимальну кількість інтервалів для класифікації значень інтегрального показника ефективності функціонування ринку праці, що дозволить обґрунтовано поділити досліджуваний період за рівнями ефективності та надати узагальнену якісну оцінку динаміки його змін:

$$m = 1 + 3,322 \cdot \log_{10} n \quad (2)$$

де, m – оптимальна кількість інтервалів;

n – кількість вибірових значень [11].

Згідно з проведеними розрахунками, для даної кількості періодів дослідження, оцінка рівнів інтегрального показника повинна проводитися за школою, яка включає п'ять інтервалів. Відповідно до цього, рівні інтегрального показника ефективності ринку праці розподіляються за такими інтервалами:

- $I_{\text{ЕФРП}} < 0,555$ – низький;
- $0,555 \leq I_{\text{ЕФРП}} < 0,602$ – нижче середнього;
- $0,602 \leq I_{\text{ЕФРП}} < 0,650$ – середній;
- $0,650 \leq I_{\text{ЕФРП}} < 0,697$ – вище середнього;
- $I_{\text{ЕФРП}} \geq 0,697$ – високий рівень.

Отже, ринок праці в Україні за період 2010–2021 рр. характеризувався наступними рівнями ефективності: низький – відмічався у 2014–2016 рр., 2021 р.; нижче середнього – 2020 рр.; середній – 2010, 2017, 2018 рр.; вище середнього – 2011, 2019 рр. і високий рівень – у 2012, 2013 рр.

Таблиця 2

Динаміка інтегрального показника ефективності функціонування ринку
праці України за 2010–2021 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Інтегральний показник ефективності функціонування ринку праці	0,615	0,661	0,744	0,726	0,508	0,534	0,537	0,632	0,610	0,671	0,591	0,547
Рівень ефективності	Середній	Вище середнього	Високий	Високий	Низький	Низький	Низький	Середній	Середній	Вище середнього	Нижче середнього	Низький

Джерело: складено автором

Наочно інтегральний показник рівня ефективності функціонування ринку праці України зображено на рисунку 1.

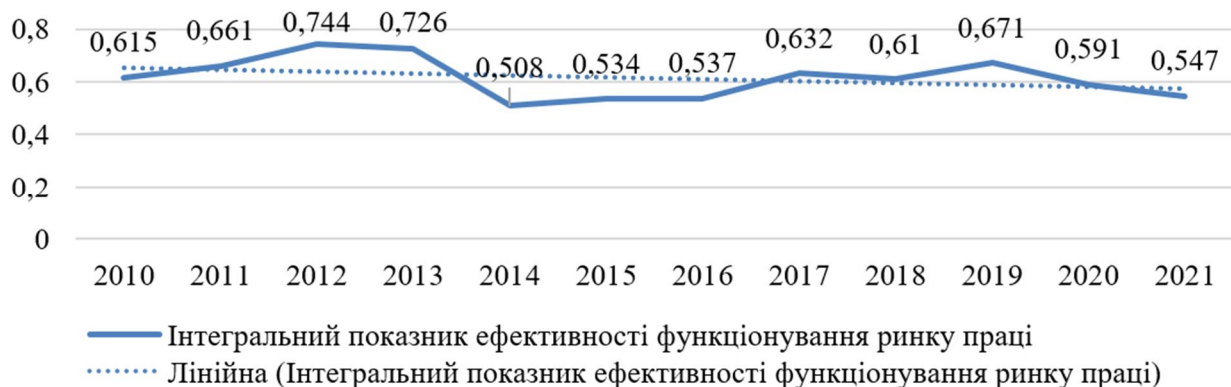

Рисунок 1 – Графічна інтерпретація динаміки інтегрального показника
рівня ефективності функціонування ринку праці України
за 2010–2021 рр.

Джерело: складено автором

Отже, аналіз ефективності функціонування ринку праці в Україні за період 2010–2021 років свідчить про його нестабільний та циклічний характер, що обумовлювався як внутрішніми соціально-економічними факторами, так і зовнішніми викликами.

Найвищі значення інтегрального показника було зафіксовано у 2012–2013 роках (0,744 та 0,726 відповідно), що відповідає високому рівню ефективності функціонування ринку праці. Зазначений період можна охарактеризувати як відносно стабільний, що зумовлено сприятливою макроекономічною ситуацією, зростанням рівня зайнятості, а також позитивною динамікою реальної заробітної плати.

Починаючи з 2014 року, ефективність функціонування ринку праці зазнала різкого зниження, що відображається у зменшенні інтегрального показника до 0,508 у 2014 році, 0,534 – у 2015-му році та 0,537 – у 2016-му році. Така негативна динаміка зумовлена погіршенням соціально-економічної ситуації на тлі воєнного конфлікту, політичної нестабільності, скороченням обсягів інвестицій і зростанням рівня безробіття.

У 2017–2019 роках спостерігається коливна зміна показника, яка характеризується тенденцією до відновлення ефективності функціонування вітчизняного ринку праці, що підтверджується зростанням інтегрального показника до з 0,631 у 2017 р. до 0,671 у 2019 р. (рівень вище середнього). Таку тенденцію можна пояснити поступовим економічним пожвавленням, оновленням механізмів організації праці та зростанням підприємницької активності.

Проте у 2020–2021 роках рівень ефективності знову знижується – з рівня нижче середнього (0,591) у 2020 р. до низького (0,547) у 2021 р. Такі зміни значною мірою зумовлені негативним впливом пандемії COVID-19, що спричинила зростання безробіття, скорочення робочих місць та зниження зайнятості у формальному секторі.

В цілому, наведені дані свідчать, що рівень ефективності функціонування вітчизняного ринку праці за період аналізу мав загальну тенденцію до зниження, а середньорічне його значення становило 0,615, що відповідає середньому діапазону.

Таким чином, отримані результати засвідчують високу чутливість ринку праці до внутрішніх і зовнішніх змін, що підтверджує необхідність впровадження більш дієвих та інноваційних інструментів гнучкого регулювання й підвищення адаптивності ринку праці до кризових явищ та удосконалення державної політики у сфері зайнятості.

Для повоєнної відбудови економіки України та її розвитку важливо встановити цільові орієнтири для показників розвитку вітчизняного ринку праці з метою забезпечення збалансованої зайнятості, підвищення продуктивності праці та зміцнення соціально-економічної стабільності. Формування порогових і цільових орієнтирів повинне здійснюватися на основі аналізу даних кризових періодів, статистичних матеріалів Світового банку [12], Міжнародної організації праці [3], а також результатів національних соціально-економічних досліджень. Оптимальні значення індикаторів мають визначатися з урахуванням практик розвинених країн та моделей функціонування стабільного ринку праці. Таргетування орієнтирів розвитку ринку праці також доцільно формувати у відповідності до положень стратегічних документів, зокрема Стратегії зайнятості населення до 2025 року [13], Національної економічної стратегії до 2030 року [14], Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [15], а також Цілей сталого розвитку ООН (Agenda 2030) [16].

Висновки. Результати дослідження засвідчують необхідність комплексного підходу до оцінювання стану та перспектив розвитку ринку праці. Такий підхід має враховувати не лише економічні, але й соціальні та демографічні фактори, що дозволить більш повно та об'єктивно аналізувати динаміку функціонування ринку праці. Розроблена методика не лише надає обґрунтовану характеристику поточного стану, а й створює основу для сценарного прогнозування, стратегічного планування та формування ефективних заходів державної політики зайнятості.

Перспективними напрямками подальших досліджень є поглиблення і розширення запропонованої методики шляхом включення додаткових

індикаторів, які відображають сучасні тенденції, зокрема цифрову трансформацію економіки, якість трудових ресурсів та міжнародну мобільність робочої сили. Окрім цього, актуальним є дослідження інституційного потенціалу ринку праці України, що дозволить ефективніше адаптуватися до глобальних викликів та підвищити стійкість ринку праці до кризових явищ.

Список використаних джерел

1. Старостенко Г. Г. Теоретичні засади дослідження світового ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Випуск 33. С. 16–21.
2. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування / І. Л. Петрова, В. В. Близнюк, Г. Т. Кулікова та ін. монографія / За ред. І. Л. Петрової. К. : Інститут економіки НАН України, 2009. 368 с.
3. Міжнародна організація праці. URL: <https://ilostat.ilo.org/data/>.
4. Наумова М. А. Статистичне оцінювання стану і розвитку ринку праці: аналіз світового досвіду. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4 (28). С. 91-110.
5. Куцеволова М. В. Державне регулювання ринку праці в сегменті малого та середнього бізнесу : кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / М. В. Куцеволова ; Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2021. URL: https://old.duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/D_08_120_0/ku_tsevolova_dysertatsiya.pdf.
6. Дружиніна В. В., Луценко Г. П., Старчик Н. В. Сутнісно-критеріальні характеристики місцевого ринку праці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 3. С. 141-148.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://dcz.gov.ua/>

9. Кваско А. В., Передерієнко Н. І. Аналіз фінансово-економічної діяльності поліграфічних підприємств: підручник. К.: КПІ ім. І. Сікорського», 2017. 381 с.
10. Пудрик Д., Квілінський О., Васирина Т. Міжнародна міграція та її вплив на соціальний прогрес країн. *Економічний аналіз*. 2021 рік. Том 31. № 2. С. 160–169.
11. Ковальчук В. А., Ковальчук Т. М. Передумови освітньої підготовки фахівців з економіки та підприємництва на базі знань математичної статистики. *БізнесІнформ*. 2021. № 1. С.139-145.
12. DataBank. World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/>
13. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року Затверджено Указом президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
14. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>.
15. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96#w2_1.
16. Sustainable Development Goals. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals>